

УДК 316.4.063.36(477)

М. Ф. Штокало

аспірант кафедри політології Інституту соціальних наук
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
к. 35, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса-68, 65068, Україна
тел.: +38 067 4880918
e-mail: kselur@yandex. ru

РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ ПРОГРАМ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА БЛОКІВ, ЯКІ ОТРИМАЛИ ПРЕДСТАВНИЦТВО У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ VI СЛИКАННЯ

Статтю присвячено вивченню релігійних аспектів, які відображено у передвиборних програмах політичних партій та блоків — переможців парламентських перегонів на позачергових виборах до Верховної Ради України у 2007 р. Зроблено спробу усвідомлення тенденцій щодо відображення позицій цих політичних сил у релігійній площині.

Ключові слова: суспільство, релігія, свобода совісті та віросповідання, політичні партії та блоки, передвиборні програми.

Постановка проблеми

За роки незалежності України відбулося чимало перетворень у суспільно-політичних відносинах. Одним з чинників, що суттєво впливає на перебіг суспільно-політичного життя, є релігійний чинник, який безпосередньо пов'язаний з рівнем релігійності українського суспільства.

Політичні партії як активні суб'єкти політичного процесу в Україні для досягнення головної мети своєї діяльності постійно намагаються враховувати особливості вітчизняного сакрального простору та вчиняти певні дії щодо залучення релігійних організацій, віруючих у лави своїх прихильників. Найбільш яскраво це відбувається під час парламентських виборів. Проте відомо, що релігійна сфера може як сприяти консолідації суспільства, так й навпаки, посилювати тенденції розбіжності. Для того, щоб не допустити можливих необґрунтованих ризиків та важко прогнозованих наслідків у цій площині, “політичним гравцям” необхідно обережно і послідовно співпрацювати з релігійними об'єднаннями, виважено висвітлювати питання свободи совісті у програмних документах, політичній літературі. Політика партій у питаннях реалізації свободи совісті потребує постійного політологічного моніторингу, оскільки ця проблема торкається права людини не тільки сповідувати будь-яку релігію, а й не сповідувати жодної релігії. Такий моніторинг дозволить запобігти загостренню протиріч у релігійній сфері, між віруючими та невіруючими, вжити при необхідності запобіжних заходів щодо уникнення протистояння, сприяти миру і злагоді у суспільстві.

Одним з напрямків політологічного моніторингу може бути вивчення відображення релігійної компоненти у програмах політичних партій та блоків та аналіз актів політичної поведінки, які торкаються релігійної сфери. Результати наукових досліджень у цій сфері нададуть можливість обґрунтовано розбудовувати внутрішню та зовнішню політику держави, вжити відповідних заходів щодо подальшої консолідації українського суспільства.

Мета даної статті полягає у вивченні проблем свободи совісті та віросповідання, інших аспектів існування релігійно-секулярного простору в текстах передвиборних програм політичних партій та блоків — переможців парламентських перегонів на позачергових виборах до Верховної Ради України у 2007 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема дослідження релігії в сучасному українському політичному просторі залишається актуальною для вітчизняної політології. Це пов'язано з низкою причин, які докладно висвітлено у наукових публікаціях, що побачили світ останнім часом. Наукові праці Т. Антошевського, С. Здіорука, Н. Дудар, А. Колодного, М. Паращевіна, О. Сагана, Л. Филипович та інших дослідників присвячено вивченню ролі релігії в сучасному українському суспільстві, релігійності як наукової проблеми, з'ясуванню тенденцій щодо розвитку державно-конфесійних відносин в Україні тощо. При цьому зазначимо, що наукові дослідження у релігійній царині носять здебільше міждисциплінарний характер, що надає можливість застосування поліпарадигмального підходу щодо пояснення тих чи інших проявів релігійного феномену.

Одним з важливих напрямків досліджень в політології є вивчення взаємовпливу релігії та політичних процесів, що відбуваються в Україні. Оскільки результати таких наукових доробок дозволяють, наприклад, з'ясувати очевидний або прихований вплив з боку релігійних організацій на суб'єктів політичного процесу (або навпаки), у значній мірі передбачити основні тенденції еволюції державно-конфесійних та міжконфесійних відносин, дослідження у цьому напрямку доцільно продовжувати.

Викладення основного матеріалу

Зміни, що відбуваються у сучасній Україні, торкаються різних боків суспільно-політичного життя. Однією з тих сфер буття суспільства та держави, що зазнала найбільших змін, є, на наш погляд, сфера державно-конфесійних відносин. Відбулося ствердження загальновизнаних для країн розвинутої демократії принципів і засад, на яких розбудовуються відносини між державою та конфесіями. Серед принципів і засад, які покладено в основу державної політики щодо релігійних об'єднань, зазначимо світськість держави, свободу совісті та віросповідання, відокремлення церкви від держави, відсутність будь-яких привілеїв для будь-якої з конфесій, рівність усіх релігійних об'єднань перед законом [1], [3].

Серед пріоритетів “релігійної” політики, що є вельми важливими у поліконфесійній державі, слід звернути увагу на намагання держави сприяти розвитку формування толерантних стосунків між різними релігійними організаціями, між віруючими та атеїстами. Правове забезпечення таких принципів та засад державної політики у релігійній площині виявилось вельми позитивним кроком щодо консолідації українського суспільства, особливо з урахуванням динаміки створення релігійних організацій та їх впливовості на населення. Так, на початку 1990-х років в Україні було зареєстровано близько 13000 релігійних організацій, а у 2006 р. їх кількість досягла 32200. Нині в Україні функціонують понад сто церков та релігійних напрямків. За даними Центру соціальних і політичних досліджень СОЦІС, у грудні 2005 р. церкві довіряло 52,5% опитаних. Результати опитування Інституту соціальної та політичної психології АПН України, проведеного у лютому 2006 р., показали, що довіру до церкви підтвердили 57,9% респондентів

Незважаючи на значні демократичні надбання у розвитку вітчизняного сакрально-секулярного простору, дослідники акцентують увагу на наявності суттєвих протиріч, що існують між різними Церквами, на невирішеності низки питань у державно-конфесійних відносинах, необхідності вдосконалення чинного законодавства в релігійній сфері тощо. За таких умов виважена державна політика у релігійній сфері є запобіжним заходом щодо посилення контрадикторності і, разом з тим, є чинником консолідації українського суспільства. Водночас зазначимо, що активізація політичних процесів, що останнім часом спостерігається в Україні, може, на нашу думку, вплинути значною мірою на той позитивний баланс, який склався у державно-конфесійних відносинах, та загострити наявні протиріччя, оскільки політичні партії як основні суб'єкти політичного процесу намагаються будь-яким чином привернути увагу найбільшої кількості виборців та переконати їх голосувати за певну політичну силу.

Доцільно пригадати, що історично “політичні партії складалися як об'єднані спільним інтересом групи людей, організації прихильників певних поглядів на шляхи розвитку суспільства та держави, діяльність яких безпосередньо була спрямована на завоювання та здійснення державної влади” [4, с. 103].

Впливовість політичних партій у сучасному українському суспільстві через внесення змін у законодавство, завдяки яким закріплено пропорційну виборчу систему [2], останнім часом значно зросла. Політичні партії в українському сьогоденні фактично виконують роль посередника між громадянами України і державою Україна. Слід зазначити, що український народ у відповідності до діючого законодавства лише завдяки цьому посереднику спроможний реалізувати свої повноваження як єдиного джерела влади в Україні. Додамо також, що діяльність політичних партій-переможців впливає на діяльність парламенту, в якому створюються парламентські фракції, які, у свою чергу, формуються з депутатів, що належать до однієї політичної партії (блоку) або з представників кількох партій (блоків), що проводять спільну політику. Таким чином, будь-яка політична сила, що

долає трьохвідсотковий прохідний бар'єр до Верховної Ради України, стає спроможною впливати на зміни у правовому полі, які можуть торкатися будь-яких сфер суспільного життя, зокрема й релігійної сфери, змінювати принципи та пріоритети у цій сфері. З огляду на пропорційну виборчу систему такий вплив може виявитися значним та призвести до зміни “правил”, що діють у державно-конфесійному просторі, і таким чином вплинути на суспільно-політичні процеси в сучасному українському суспільстві. Можливо, через небезпеку такого непередбачуваного впливу С. Здіорук та О. Саган пропонують спрямувати зусилля держави та церкви на протидію “політизації та втягуванню церков та релігійних організацій у політичний процес”. Разом з тим дослідники вважають, що існує нагальна потреба “гармонізації релігійного простору країни”. [5, с. 52]. Ми поділяємо думку відомих українських експертів та вважаємо за доцільне вдосконалення правового поля для подальшого позитивного розвитку взаємозв'язків суспільства, держави, церкви. З цією метою необхідно прийняти низку документів правового характеру щодо уточнення політико-правового механізму регулювання суспільно-релігійних та державно-церковних відносин.

На думку автора даної статті, готовність та здатність будь-якої політичної сили долучитися до вирішення питань свободи совісті та релігійного життя визначається тією позицією, яку сформульовано по відношенню до поставлених питань у програмних документах цих суб'єктів політичного процесу, зокрема й в передвиборних програмах. Через те, що висвітлення релігійної складової у передвиборних програмах партій — переможців парламентських перегонів 2007 року не було предметом політологічного дослідження, доцільно звернутися до змісту цих документів, щоб з'ясувати, чи опікуються політичні сили, які здобули представництво у Верховній Раді України VI скликання, означеними проблемами та як вони планують працювати над їхнім вирішенням. Тому ми вирішили звернути увагу на те, чи відображено у текстах програм партій та блоків — переможців парламентських перегонів викладення релігійного аспекту, питань свободи совісті та віросповідання та моральних цінностей, духовної складової.

У 2007 р. в позачергових виборах до Верховної Ради України брали участь, за даними ЦВК двадцять партій та блоків. П'ять політичних партій та блоків подолали трьохвідсотковий прохідний бар'єр та мають, за даними ЦВК, представництво в парламенті з відповідною кількістю мандатів, а саме: Партія регіонів — 175 мандатів, Блок Юлії Тимошенко — 156, Блок “Наша Україна — Народна самооборона” — 72, Комуністична партія України — 27, Блок Литвина — 20 [6] (перелік подано за кількістю мандатів).

Партія регіонів (ПР) отримала на позачергових виборах до Верховної Ради 34,37% голосів виборців.

Можна було передбачити, що ця політична сила достеменно висвітлить своє відношення до порушених питань, оскільки має значну підтримку виборців, серед яких, скоріше за все, чимало людей, зацікавлених у позитивному розвитку державно-церковних та суспільно-релігійних відносин. Проте у передвиборній програмі ПР “Стабільність та добробут” не вдалося знайти викладення питань “релігійної площини”. Тобто можна констату-

вати, що розуміння ПР про стабільність та добробут ніяким чином не перетинається з питаннями про свободу совісті та віросповідання.

Блок Юлії Тимошенко (БЮТ) дістав підтримку 30,71% виборців. Програма блоку присвячена Українському прориву, передумовою здійснення якого, як зазначено у преамбулі програми, є “зміцнення духовності нації: духовна освіта, повернення церквам насильно відібраної власності”. Разом з тим серед складових Українського прориву не передбачено прорив, наприклад, у гармонізації міжконфесійних або державно-церковних відносин. Для виборців, що підтримали цю політичну силу, залишається відкритим питання про підґрунтя, на якому буде здійснюватися “зміцнення духовності нації”.

Блок “Наша Україна — Народна самооборона” (НУНС), який спирається на 14,15% голосів електорату, запропонував назву одного з параграфів програми — “Об’єднати націю через духовне відродження”. Автори цього тексту вважають, що українські традиції і духовні цінності зцементують країну. Вони обіцяють “шанобливе ставлення до прагнення мільйонів громадян щодо утвердження єдиної помісної православної церкви”, хоча така форма релігійного об’єднання не знаходить одностайної підтримки ані серед віруючих, ані серед священнослужителів.

Положення релігійної частини програми Комуністичної партії України (КПУ) (прихильниками якої вважають себе 5,39% виборців) дещо протирічать, на наш погляд, один одному. З одного боку, в програмі КПУ міститься традиційна для демократичної держави обіцянка гарантувати свободу совісті і віросповідання, а з іншого — пропонується захист канонічного православ’я та законодавча заборона діяльності “тоталітарних сект”.

Блок Литвина (БВЛ), який став одним з переможців передвиборних перегонів завдяки 3,96% голосам виборців, вважає християнські цінності основою для “відродження і утвердження високої духовності та моралі”. При цьому проблема свободи віросповідання, свобода несприйняття будь-яких релігійних цінностей для громадян України, шляхи порозуміння між різними конфесіями залишилися поза увагою розробників передвиборної програми БВЛ.

Проведене нами вивчення висвітлення проблем свободи совісті та віросповідання, інших аспектів існування релігійно-секулярного простору, що відображено у передвиборних програмах політичних партій та блоків на позачергових виборах до Верховної Ради України у 2007 р., свідчить про те, що більшість суб’єктів — переможців виборчої кампанії опікується релігійною проблематикою. Всі політичні партії та блоки, що нині мають представництво у парламенті, крім Партії регіонів, торкнулися висвітлення порушених питань. Проте викладення позицій політичних сил щодо релігійних питань відбувалося дуже стисло, у більшості випадків мало нейтральне забарвлення, що не дозволило виборцям зрозуміти дійсне ставлення переможців передвиборних перегонів до даної проблеми в повному обсязі. Відношення політичних партій та блоків, крім НУНС, до проблемних питань, що існують у цій сфері, не визначено, шляхи вирішення не

запропоновано. Наведене надає підстави вважати, що відношення політичних сил до релігійної складової суспільно-політичного життя та державно-церковних відносин не було визначальним чинником щодо підтримки тієї чи іншої політичної сили з боку електорату на позачергових парламентських перегонах до Верховної Ради України VI скликання.

Висновки

1. Політичні партії та блоки — переможці передвиборних перегонів, які отримали представництво у Верховній Раді України VI скликання, крім Партії регіонів, висвітлили у передвиборних програмах релігійний аспект.

2. Серед політичних сил — переможців, які торкнулися висвітлення питань релігійного життя, свободи совісті та віросповідання, тільки в програмі Блоку “Наша Україна — Народна самооборона” подано пропозицію щодо вирішення проблемних питань у сакральньо-секулярному просторі.

3. Ступінь висвітлення релігійної складової в програмах переможців позачергових передвиборних перегонів 2007 р. не дає можливості встановити особливості взаємовпливу релігії та політичних процесів в Україні та з’ясувати тенденцію щодо залучення додаткових груп виборців саме за релігійною ознакою.

4. Проведене дослідження є вагомим доказом необхідності продовження політологічного моніторингу діяльності партій та блоків щодо висвітлення релігійних питань в українському суспільно-політичному просторі.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141 Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.2004 // ВВР. — 2005. — № 2, ст. 44.
2. Закон України Про вибори народних депутатів України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, № 27–28. — Ст. 366.
3. Закон України Про свободу совісті та релігійні організації // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1991. — № 25. — Ст. 283.
4. Немченко Ю. А. Вільний депутатський мандат та партійна дисципліна в пропорційній виборчій системі // Матеріали 22 науково-практичної конференції “Соціально-політичні взаємодії в сучасній Україні: вибір шляхів державного розвитку”. Одеса, 20 квітня 2007 р. — С. 103–105.
5. Здіорук С., Саган О. Духовна єдність поліконфесійної України // Релігійна панорама. — 2007. — № 5. — С. 51–56.
6. Сайт Центральної виборчої комісії www.cvk.gov.ua

М. Ф. Штокало,

аспирант кафедры политологии ИСН ОНУ имени И. И. Мечникова
к. 35, Французский бульвар, 24/26, г. Одесса-68, 65068, Украина

**РЕЛИГИОЗНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОГРАММ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ
И БЛОКОВ, ПОЛУЧИВШИХ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО В ВЕРХОВНОЙ
РАДЕ УКРАИНЫ VI СОЗЫВА**

Резюме

Статья посвящена изучению религиозных аспектов, отраженных в предвыборных программах политических партий и блоков — победителей внеочередных выборов в Верховную Раду Украины в 2007 г. Сделана попытка определения тенденций в позициях этих политических сил в религиозной плоскости.

Ключевые слова: общество, религия, свобода совести и вероисповедания, политические партии и блоки, предвыборные программы.

M. Shtokalo

Politology Department of SSI of Odessa Mechnikov National University,
r. 35, 24/26 Frantsuzsky Boulevard, 65058 Odessa-58, Ukraine

**RELIGIOUS ASPECTS OF PROGRAMS OF POLITICAL PARTIES
AND THE BLOCKS WHICH HAVE RECEIVED REPRESENTATION
IN SUPREME RADA UKRAINY OF 6 CONVOCATION**

Summary

Clause is devoted to studying религиозных the aspects reflected in electoral programmes of political parties and blocks — winners of extraordinary elections in the Supreme Rada of Ukraine in 2007 attempt of definition of tendencies in positions of these political forces in a religious plane Is made.

Key words: a society, religion, a freedom of worship and creeds, political parties and blocks, electoral programmes.